

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
TEISĖS INSTITUTAS

Ieva Kudirkaitė

**AR DĖL SANDORIO, KURIO PAGRINDU YRA IŠRAŠYTAS
VEKSELIS, NEGALIOJIMO GALIMA PRIPAŽINTI VEKSELĮ
NEGALIOJANČIU?**

Teisės magistro darbas
Teisės vientisųjų studijų programa

Vadovas: Paulius Čerka

Apginta:

Direktorius doc.dr. Stasys Šedbaras 2008 06 __ d.

KAUNAS 2008

Turinys

Įvadas.....	2
1. Vekselio teisinės prigimties samprata	4
1.1. Vekselio institutas teisės doktrinoje	4
1.2. Vekselio reglamentavimas Lietuvoje	6
1.3. Vekselio reglamentavimas JAV	8
1.4. Vekselis: vertybinis popierius ar sandoris?	10
2. Vekselis kaip savarankiškas teisės institutas	12
2.1. Vekselis – abstraktus sandoris	12
2.2. Vekselio instituto savybės, lemiančios jo savarankiškumą	14
2.3. Vekselio pripažinimo negaliojančiu ypatumai	15
3. Vekselio ir sandorio santykis.....	19
Išvados.....	23
Santrauka anglų kalba.....	24
Literatūros sąrašas	27

Išvadas

Jau ne vieną šimtmetį asmenys vekseliais įformina savo skolinius įsipareigojimus už gaunamas prekes ar suteiktas paslaugas arba naudoja juos kaip prievolių užtikrinimo negrynaisiais pinigais priemones. Šią praktiką pamažu perima ir Lietuvos fiziniai bei juridiniai asmenys. Tačiau vekselio, kaip piniginio vertybinio popieriaus, skverbimasis į civilinių santykių sritis neretai sukelia sumaištį, kuomet reikia taikyti nevisada aiškiai reglamentuotas vekselio teisinio reguliavimo normas. Praktikoje vekseliai vietoje lauktos finansinės garantijos gali atnešti finansinę riziką, kuomet „dubliuojamos skolos“, nepagrįstai praturtėjama kito asmens sąskaita, ir pan.

Darbe nagrinėjamas vekselio ir sandorio, kurio pagrindu yra išrašytas vekselis, santykis. Vienoje iš galimų situacijų vekselio yra nurodoma, kokios sutarties pagrindu kilo įsiskolinimas, kuris bus padengtas vekselio nurodoma suma, kitoje – analogiškai nurodoma sutartyje, kad skolininkas įsiskolinimą padengia apmokėdamas vekselį, nurodant tokio vekselio rekvizitus. Jeigu tokia sutartis pagal sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindus pripažįstama negaliojančia, ar skolininko pareiga sumokėti pagal vekselį išlieka? Viena vertus, sandorį, kurio pagrindu ir buvo išrašytas vekselis, pripažinus negaliojančiu, išnyktų prievolė sumokėti. Kita vertus, pagal savo prigimtį vekselis yra besąlyginis skolininko įsipareigojimas ir tai reikštų, kad bet kuriuo atveju skolininkas privalo sumokėti pinigus pagal sutartį.

Dėl neabejotinos vekselio svarbos ir reikšmės šiuolaikinėje ekonomikos santykių raidoje ir dėl pagal vekselį įsipareigojusių asmenų teisių apsaugos kyla būtinybė nustatyti, ar vekselis gali būti susietas su papildomais šalių įsipareigojimais ir ar gali būti ginčijamas prieštaravimais, kylančiais iš pagrindinės sutarties. Todėl šio darbo **objektu** pasirinkta vekselio pripažinimo negaliojančiu galimybė, pripažinus sandorį, kurio pagrindu išrašytas vekselis, negaliojančiu.

Vekselio turėtojo įsipareigojimas apmokėti vekselį sumokėti savo esme yra sutartinė pareiga, nesiskirianti nuo įsipareigojimo, kuris gali būti nustatytas sutartiniame dokumente.¹ Dėl verslo santykių raidos, siekiant padidinti vekselių apyvartumą, atsirado šių institutų reglamentavimo skirtumai, tačiau vekselinių santykių teisinė analizė iki šiol neatskiriama nuo sandorio. Šie skirtingi teisiniai institutai yra neabejotinai susiję, tačiau

¹ Neil B. Cohen, “The Calamitous Law of Notes”, *Ohio State Law Journal* (Symposium: Commercial Calamities, 2007), p. 166.

ryšys, ypač Lietuvos teisiniame reglamentavime ir teismų praktikoje, nėra išryškintas. Pagrindinė problema – nėra aiškiai nustatyta vekselio teisinė prigimtis, t. y. tai, kad vekselis nėra vienareikšmiškai priskirtas prie vienos ar kitos teisės šakos. Lietuvos teisės aktuose jis apibrėžiamas kaip vertybinis popierius – dokumentas, patvirtinantis jį išrašiusio asmens įsipareigojimus šio dokumento turėtoji, tačiau pagal tai, kaip vekselio išrašymas įtakoja asmenų teises ir pareigas, jis teisės teoretikų yra laikomas sandoriu. Dėl šio dviprasmiškumo taip pat nėra aiškūs ir Lietuvos įstatymų leidėjo neišskirti pagal vekselį įsiskolinusio asmens gynyboje naudojami prieštaravimai ir vekselio negaliojimo pagrindai, daug kas paliekama spręsti teismams, kurie dėl visuotinos doktrinos nebuvimo negali įtvirtinti vekselio kaip patikimos ir daug pranašumų turinčios atsiskaitymo priemonės.

Kadangi santykis tarp vekselio ir sandorio Lietuvos teisinėje literatūroje nėra išsamiai analizuotas, trūkstant Lietuvos teisinės literatūros darbe remiamasi anglosaksiškų valstybių teoretikų darbais. Darbe remiamasi vekselio prigimtį aiškinančia Lietuvos teismų praktika, pasitelkiant JAV įsitvirtinusia vekselinių santykių doktrina. Darbe naudojami aprašomasis, lyginamasis, loginis ir analizės **metodai** ir remiamasi šiais pagrindiniais **šaltiniais**: Lietuvos ir JAV įstatymais, teismų praktika bei teisės doktrina. Naudojamos citatos ir mintys iš šaltinių anglų kalba yra verstos darbo autorės.

Keliama **hipotezė**, kad sandoris gali būti vekselio pagrindas, bet dėl tokio sandorio negaliojimo vekselis negali būti pripažintas negaliojančiu. Darbo **tiksli** pasiekti keliama šie uždaviniai:

1. Aprašyti vekselio ir iš jo kylančių santykių doktriną;
2. Pateikti vekselio, kaip civilinės teisės instituto, analizę Lietuvos ir JAV teisės kontekste;
3. Remiantis vekseliui būdingomis savybėmis nustatyti jo teisinę prigimtį;
4. Atskleisti vekselio pripažinimo negaliojančiu apimtį santykyje su kitu sandoriu;
5. Išnagrinėti vekselio, kaip savarankiško teisės instituto, bei galimo jo išrašymo pagrindo – sandorio – institutų civilinėje teisėje santykį.

Siekiant įgyvendinti iškeltus uždavinius pirmoje dalyje apžvelgiama vekselio, kaip civilinės teisės instituto, doktrina ir jo reglamentavimas Lietuvoje ir JAV, atsižvelgiant į specifinei vekselio, kaip vertybinio popieriaus ir vienašalio sandorio, prigimtį būdingas savybes. Antra dalis skirta pagrindinių vekselio savybių sąlygotam vekselio savarankiškumui kitų prievolių atžvilgiu atskleidimui ir vekselio pripažinimo negaliojančiu pagrindų nustatymui. Trečioje dalyje pateikiama vekselio ir jo išrašymo pagrindo – sandorio – santykio analizė.

1. Vekselio teisinės prigimties samprata

1.1. Vekselio institutas teisės doktrinoje

Vekselis yra seniausias apyvartinis dokumentas (*angl. negotiable instrument*), į kurį išlikusios nuorodos istoriniuose šaltiniuose.² Vekselių teisės pagrindas visuomet buvo apyvartiškumo (*angl. negotiability*) konceptas, kuris numato sąžiningo vekselio įgijėjo galimybę užimti geresnę poziciją negu pirmasis jo savininkas.³ Vekseliai buvo sukurti prekybininkų, kuriems visų svarbiausia buvo tai, kad prieštaravimai dėl vekselio negaliojimo jo turėtojui būtų riboti ir sunkiai įrodomi.⁴ Taigi, vekselis pasižymi unikalėmis savybėmis, kurios jį išskiria iš kitų atsiskaitymų negrynaisiais pinigais priemonių: vekselio funkcija yra atsiskaityti arba garantuoti sutarties įvykdymą, jam būdingi tokie požymiai kaip besąlygiškumas, abstraktumas ir formalumas.⁵

Teorijoje išskiriama keletas pagrindinių pasaulinės reikšmės vekselių teisės sistemų, besiskiriančių kai kuriais vekselinių santykių reglamentavimo ypatumais:

- 1) Ženevos vekselių teisės sistema, kuri grindžiama 1930 m. Ženevos vekselių Konvencijos Bendrojo įstatymu dėl įsakomojo ir paprastojo vekselio.⁶ Šiuo pagrindiniu tarptautinės vekselių teisės aktu savo nacionalinėje teisėje vadovaujasi tokios konvencijos šalys dalyvės kaip Lietuva, Austrija, Brazilija, ir kt;⁷
- 2) Anglosaksiška vekselių teisės sistema, kuriai pagrindą padėjo 1882 m. Didžiosios Britanijos Įsakomųjų vekselių įstatymas (*The British Bills of Exchange Act of 1882 (BBEA)*).⁸ Šiai sistemai priklauso tokios bendrosios teisės valstybės kaip Australija, Kanada, Indija, JAV, kuri britiškojo akto pagrindu 1952 m. priėmė Bendrąjį prekybos kodeksą (*Uniform Commercial Code – UCC*).
- 3) Prancūziškoji vekselių teisės sistema, apimanti valstybes, kurių vekselių teisė neįeina nei į vieną pagrindinę teisės sistemą ir nėra grindžiama jokių bendru visoms

² Tai apytiksliai 2100 m. pr. m. e. naudotas vekselis. Л. Р. Юлдашбаева, *Правовое регулирование оборота эмиссионных ценных бумаг (акций, облигаций)* (Москва: Статут, 1999), p. 205, mintis tekste: K. Laurinavičius, „Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje“, *Jurisprudencija* (2002, Nr. 28), p. 54.

³ James Steven Rogers, „The Myth of Negotiability“, *Boston College Law Review* (March, 1990), p. 330.

⁴ Ten pat.

⁵ D. Vasarienė, „Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais samprata“, *Jurisprudencija* (Nr. 38, 2003), p. 106.

⁶ LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Ženevos vekselių ir čekių konvencijų“, *Žin.* (1992, Nr. 26-766).

⁷ Н. А. Ярпилеева, *Международное частное право: сборник нормативных документов* (Москва: Юнити, 1994), p. 91, mintis tekste: D. Vasarienė, „Vekselis – teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje“, *Teisė* (Nr.39, 2001), p. 121.

⁸ Lary Lawrence and Bryan D. Hull. *Payment Systems* (2007), §2-1.

valstybėms įstatymu, tačiau remiasi 1807 m. Prancūzijos prekybinio kodekso normomis. Šiai grupei priklauso Ispanija, Kolumbija, Egiptas, Meksika ir kt.⁹

Teisės teorijoje egzistuoja nemažai svarstymų apie vekselio teisinę prigimtį, nes nuo jos nustatymo priklauso visi su vekseliais susiję santykiai. Kai kurių teoretikų manymu, tokie šiuolaikinės civilinės teisės institutai kaip vekseliai yra tarsi ant ribos tarp daiktinės ir prievolinės teisės.¹⁰ Jeigu kalbama apie vekselių atsiradimą ir pasibaigimą, tai bus prievoliniai santykiai, tačiau jeigu – apie vekselių dalyvavimą civilinėje apyvartoje, tai jie yra realūs daiktai.¹¹ Vekselių doktrinoje yra išskiriamos 3 teorijos, aiškinančios vekselio prigimtį, teisių ir pareigų atsiradimo pagal vekselį pagrindą bei jų kilimo pradžią:

1. Sutartinės teorijos atstovai vekselį traktuoja kaip sutartį: pagal vekselį teisėms ir pareigoms atsirasti reikia išreikštos atitinkamos ir vekselio davėjo, ir vekselį priimančio asmens valios;
2. Nesutartinės vekselio teisės teorijos šalininkų nuomone, vekselį priimančio asmens valios išreiškimas yra antrinis, t. y. valios išreiškimas nėra būtinas teisėms ir pareigoms pagal vekselį atsirasti. Vekselis įsigalioja nuo jo sukūrimo ir patekimo į apyvartą, nepriklausomai nuo to, koks patekimo į apyvartą būdas;
3. „Formaliojo akto“ mokyklos sekėjai sutartinės ar nesutartinės vekselio prigimtį klausimą laiko neesminiu. Tai reiškia, jog vekselis įsigalioja, o teisės ir pareigos kyla, esant formaliam aktui – dokumentui, atitinkančiam vekselio rekvizitus.¹²

Žvelgiant į tokias 3 skirtingas teorijas galima daryti prielaidą, kad vekseliai kaip apyvartiniai dokumentai yra laikomi išskirtine civilinių objektų grupe, kuriems gal ir negalioja visi pagrindiniai sutarčių ir daiktinės teisės principai, tačiau jie turi šioms teisės sritims būdingų elementų, t. y. vekselių teisė yra mišraus pobūdžio.

Vis dėlto vekselių teisė turi savo išskirtinį bruožą, kuris susiformavo vekselių doktrinos vystymosi eigoje ir kuris skiria ją nuo aukščiau paminėtų teisės sričių. Tai forma. Kad kažkokia priemonė galėtų funkcionuoti kaip pinigų pakaitalas, buvo manoma, kad jo reikšmė privalo aiškiai atsispindėti tik į jį pažvelgus.¹³ Mažų mažiausiai tai reiškė, kad turėjo būti aiškiai apibrėžta mokėtina suma ir mokėjimo laikas, o pati pareiga sumokėti –

⁹ М. М. Беляков, *Вексель как важнейшее платежное средство* (Москва: Инфра, 1992), p. 114, mintis tekste: Žr. išnašą 7: D. Vasarienė, p. 121.

¹⁰ Нерсесов Н. О., *Представительство и ценные бумаги в гражданском праве*. (Москва: Статут, 2000), p. 286, mintis tekste: Žr. išnašą 2: K. Laurinavičius, p. 57.

¹¹ Ten pat.

¹² Žr. Išnašą 7: D. Vasarienė, p. 122-123.

¹³ David Frisch, Henry D. Gabriel, “Much Ado about Nothing: Achieving Essential Negotiability In an Electronic Environment”, *Idaho Law Review* (1995), p. 748.

besąlyginė.¹⁴ Byloje *Lincoln National Bank v. Perry* teismas labai tiksliai numatė galimą piktnaudžiavimą sudėtingais vekseliais ir kitais apyvartiniais dokumentais, teigdamas:

*Kadangi vekseliai yra sukurti laisvai cirkuliuoti [rinkoje] ir užimti pinigų vietą prekybinėse operacijose, logika turėtų padiktuoti, kad [šie dokumentai] turėtų būti kiek įmanoma glaustos formos, o [vекselio davėjo besąlygiškas] įsipareigojimas būtų išreikštas paprasta ir suprantama kalba.*¹⁵

Dokumentai, atitinkantys griežtus vekselius reglamentuojančių įstatymų nubrėžtus reikalavimus, patenka į šių objektų grupę, o neišlaikę šio formalaus testo tampa „paprastais“ sandoriais ir interpretuojami pagal sutarčių teisėje naudojamas taisykles, tuo būdu sumažinant vekselių vertę juos turintiems savininkams.¹⁶ Prarasdami vekselio statusą dokumentai netenka savo esminio bruožo – apyvartiškumo (*angl. negotiability*) arba galimybės teisių perėmėjui pagal vekselį užimti geresnę poziciją nei pirmasis savininkas.¹⁷

Poreikis būti apyvartiniam ir laisvai cirkuliuoti rinkoje sąlygojo vekselio, kaip dokumento, kuriam būdingi griežti formos reikalavimai ir įtvirtinta besąlygiška mokėjimo pareiga, iš kurios atsiranda reikalavimo teisė, susiformavimą. Šios vekselio teisinės savybės iki šiol lemia universalų šio vertybinio popieriaus naudojimą civilinėje apyvartoje.

1.2. Vekselio reglamentavimas Lietuvoje

Vekselio formą, turinį, panaudojimo tvarką Lietuvoje reguliuoja iš esmės imperatyvaus pobūdžio teisės normos, įtvirtintos tarptautinėse vekselių konvencijose ir jas konkretinančiuose nacionaliniuose įstatymuose.

Atsiskaitymai vekseliais pirmą kartą Lietuvos Respublikoje buvo teisiškai reglamentuoti 1938 m. priėmus Vekselių įstatymą.¹⁸ Šis įstatymas parengtas remiantis aukščiau minėtu 1930 m. Ženevos vekselių konvencijoje įtvirtintu Bendruoju įstatymu dėl įsakomojo ir paprastojo vekselio. Tos pačios konvencijos pagrindu 1999 m. buvo priimtas naujas LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas (toliau – LR Vekselių įstatymas),¹⁹ reguliuojantis vekselių išrašymo, perdavimo, laidavimo, mokėjimo, reikalavimų, atsirandančių pagal vekselį, pareiškimo ir patenkinimo tvarką bei įsipareigojusių pagal

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ 66 F. 887 (8th Cir. 1895), mintis tekste: Kurt Eggert, “Held Up In Due Course: Codification And the Victory of Form Over Intent In Negotiable Instrument Law”, *Creighton Law Review* (February, 2002), p. 402.

¹⁶ Curtis Nyquist, “A Spectrum Theory of Negotiability”, *Marquette Law Review* (summer, 1995), p. 897.

¹⁷ Ten pat, p. 907.

¹⁸ Vekselių įstatymas, Vyriausybės žinios (1938, Nr. 619-4388).

¹⁹ LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, Žin. (1999, Nr. 30-851).

vekselį asmenų santykius. Vekselių išrašymas, įforminimas ir naudojimas detalizuojamas LR Vyriausybės patvirtintose Vekselių naudojimo taisyklėse,²⁰ o protestavimo taisyklės numato Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės.²¹

Pagal Lietuvoje nustatytą teisinį reglamentavimą vekselis kaip vertybinis popierius yra civilinių teisių objektas²². Civilinių teisių objektai yra visa tai, su kuo susijusios civilinių teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, t. y. vekselio, kaip vertybinio popieriaus turėtojams suteikiamos teisės ir vertybinių popierių davėjams tenkančios pareigos.²³ Vertybiniai popieriai skirstomi į investicinius (akcijas, obligacijas ir kt.) ir neinvesticinius (vekseliai, čekiai ir kt.),²⁴ taip pat į piniginius (pvz., vekselis), nuosavybės (pvz., akcija) ir prekinis (pvz., konosamentas) vertybinius popierius.²⁵ Taigi, vekselis yra piniginis, neinvesticinis vertybinis popierius, kuris suteikia teisę gauti jame nurodytą pinigų sumą.

LR Civiliniame kodekse (toliau – CK) ir LR Vekselių įstatyme vekselis apibrėžiamas kaip vertybinis popierius – dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui.²⁶ Vekselis gali būti įsakomasis – trata (*angl. bill of exchange*) arba paprastasis – solo (*ang. promissory note*).²⁷ Jie iš esmės skiriasi tuo, kad įsakomojo vekselio davėjas įsako kitam asmeniui, kad šis sumokėtų vekselyje įrašytą sumą jame nurodytam asmeniui, tuo tarpu paprastojo vekselio davėjas besąlygiškai įsipareigoja vekselio turėtojui sumokėti vekselyje įrašytą sumą pats.²⁸

Įstatymas numato paprastojo ir įsakomojo vekselių būtinus rekvizitus, be kurių pasirašytas dokumentas nėra laikomas vekseliu (įsakomojo vekselio atveju žodžiai „įsakomasis vekselis“, besąlyginis įsakymas sumokėti įrašytą sumą, turinčio mokėti asmens pavadinimas ar vardas, pavardė ir asmens, kuriam ar kurio įsakymu turi būti sumokėta, pavadinimas arba vardas, pavardė ir vekselio davėjo parašas; o paprastojo vekselio atveju žodžiai „paprastasis vekselis“, besąlyginis įsipareigojimas sumokėti įrašytą

²⁰ LR Vyriausybės nutarimas Nr. 987, Vekselių naudojimo taisyklės, Žin. (1999, Nr. 78-2322).

²¹ LR Vyriausybės nutarimas Nr. 988, Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės. Žin. (1999, Nr. 78-2323).

²² LR Civilinis kodeksas, Žin. (2000, Nr. 74-2262), 1.105 str. 1 d., 1.97 str. 1 d.

²³ LR Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga (Vilnius: Justitia, 2001), p. 220.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Žr. Išnašą 22: LR Civilinis kodeksas, 1.101 str. 5-6 d.

²⁶ Ten pat, 1.105 str. 1 d.; Žr. Išnašą 18: LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, 2 str. 1d.

²⁷ Žr. Išnašą 22: LR Civilinis kodeksas, 1.105 str. 1 d.

²⁸ Žr. išnašą 19: LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, 2 str. 3-4 d.

sumą, asmens, kuriam ar kurio įsakymu turi būti sumokėta, pavadinimas arba vardas, pavardė ir vekselio davėjo parašas).²⁹

Kiekvienas vekselis gali būti perduotas kitam asmeniui indosamentu.³⁰ Jeigu vekselyje nenurodytas mokėjimo terminas, jis laikomas mokėtinu jį pateikus. Vekselio neakceptavimas arba neapmokėjimas turi būti patvirtintas oficialiu aktu – protestu pas notarą. Atlikus šią procedūrą vekselis tampa vykdomuoju dokumentu ir vekselio turėtojas (kreditorius) gali pateikti vekselį vykdyti antstoliams nesikreipdamas į teismą. Svarbu paminėti, kad notaras priimdamas prašymą išieškoti pinigus iš skolininko ir prieš išduodamas vykdomąjį raštą, privalo patikrinti, ar vekselis išrašytas laikantis LR Vekselių įstatymo ir ar vekselį pateikęs asmuo yra teisėtas jo turėtojas arba jo įgaliotas asmuo,³¹ tačiau gilintis į pagrindinę sutartį, sudarytą tarp skolininko ir kreditoriaus, kuri yra išrašyto vekselio pagrindas, bei tikrinti sutarties sąlygas, nėra notaro prerogatyva.

Apibendrinant, Lietuva savo nacionalinėje teisėje, reglamentuojančioje vekselius, praktiškai akceptavo Ženevos konvenciją, todėl šiuo atžvilgiu Lietuvos įstatymų visuma, reglamentuojanti atsiskaitymus vekseliais, yra pakankamai nuosekli ir vientisa. Pastarasis tarptautinis dokumentas atspindi ir išsamiai yra atkartotas LR CK ir LR Vekselių įstatyme.

Vis dėlto dalis su vekseliniais santykiais susijusių klausimų yra palikta laisvai spręsti konvencijos šalims narėms. Pagrindinis trūkumas Lietuvos vekselių teisės sistemoje – neaiškus vekselio reglamentavimas, nepriskiriant jo vienai konkrečiai teisės sričiai. Kadangi aiškinantis vekselio pripažinimo negaliojančiu galimybę, tikslios vekselio vietos nustatymas civilinėje teisės sistemoje yra esminis, kitame skyriuje bus apžvelgiamas JAV vekselinių santykių reguliavimo modelis. Šis modelis nors ir neturi ryškaus skirtumo nuo Ženevos teisės sistemos, kuriai priklauso Lietuva, tačiau yra plačiai išnagrinėtas teisės teoretikų, o JAV vekselių doktrinoje susiformavę principai yra reikalingi atliekant vekselio, kuris yra susietas su sandoriu, pripažinimo negaliojančiu analizę.

1.3. Vekselio reglamentavimas JAV

Kaip minėta aukščiau, JAV priskiriama anglosaksiškajai vekselių teisės sistemai, kurioje su vekseliais susijusius santykius reguliuoja Bendrasis prekybos kodeksas (Uniform Commercial Code – UCC). Pagal šį įstatymą vekselis yra priskiriamas

²⁹ Ten pat, 3 str., 77 str.

³⁰ Ten pat, 13 str.

³¹ Žr. išnašą 21: LR Vyriausybės nutarimas, Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės, p. 7.

apyvartiniams dokumentams, kurie taip pat kaip ir Lietuvoje pasižymi formaliais išrašymo reikalavimais, t. y. žymi besąlyginį išipareigojimą ar įsakymą sumokėti nustatytą pinigų sumą; apmokami pagal įsakymą arba vekselio turėtojai; mokėtini juos pateikus arba nustatytu laiku; neturi jokių kitų davėjo nustatytų išipareigojimų ar instrukcijų; yra rašytiniai ir pasirašyti davėjo.³² Taigi, JAV, kitaip nei Lietuvoje, yra aiškiai nustatyta, kad vekselis praranda savo apyvartiškumo esmę, jeigu išipareigojimas sumokėti yra sąlygojamas kažkokio įvykio arba jeigu jame yra nuoroda, nukreipianti į atskirą susitarimą, kuris nustatytų vekselio savininko (turėtojo) teisę į apmokėjimą.³³

Lietuvos ir JAV teisės aktai turi vieną bendrą bruožą, kurio nėra Ženevos vekselių konvencijoje, t. y. vekselio sąvoka, kuri reiškia išipareigojimą ar įsakymą, yra perimta iš anglosaksų vekselių teisės sistemos ir laikytina nuokrypiu nuo Ženevos vekselių teisės sistemos, pagal kurią vekselis apibrėžiamas kaip siūlymas.³⁴ Taigi, JAV, kaip ir Lietuvoje, vekselis suprantamas ne kaip oferta, o kaip įsakymas sumokėti nurodytą sumą.³⁵

Vienas iš pagrindinių elementų bendrosios teisės valstybėse, išskiriančių apyvartinius dokumentus (vekselius ar čekius) nuo kitų civilinių teisių objektų, yra *teisėto turėtojo* (angl. *holder in due course*) institutas, kurio nereglamentuoja Lietuvos teisės aktai. Teisėtas vekselio turėtojas gali įgyti geresnes teises nei tas asmuo, iš kurio dokumentas buvo gautas, t. y. tokiu būdu yra „atskiriami nusipelnę apsaugos vekselio turėtojai nuo nenusipelnusiųjų“.³⁶ Vekselio turėtojas įgyja šį statusą perleidžiant vekselį, jeigu išpildomos atitinkamos sąlygos. Kol vekselis nėra perduotas kitoms, nei pagrindinį sandorį sudariusioms šalims, jo ginčijimui naudojamos vienos priemonės, o kai perduodamas – kitos, t. y. sąžiningas (*bona fide*) vekselio perėmėjas yra apsaugojamas nuo daugelio prieštaravimų, kuriuos vekselio davėjas galėjo pareikšti pirminiam vekselio turėtojai.³⁷ Pagrindinis teisėto turėtojo doktrinos tikslas yra padidinti vekselio perdavimo (angl. *transferability*) ir likvidumo galimybę.³⁸

Apibendriant galima teigti, kad Ženevos teisės sistemai priklausančios Lietuvos ir anglosaksiškos sistemos atstovės JAV vekselių reglamentavimas turi daug bendrų esminių bruožų, t. y. abiejose valstybėse vekseliui būdingi šie požymiai:

1) abstraktumas – *nenurodomas jo išdavimo pagrindas*,

³² Uniform Commercial Code, 810 ILSC 5., §3-104.

³³ Žr. išnašą 8: Lary Lawrence and Bryan D. Hull, §3-18.

³⁴ Žr. išnašą 7: D. Vasarienė, p. 122.

³⁵ Ten pat, p. 126.

³⁶ Žr. išnašą 8: Lary Lawrence and Bryan D. Hull, §4-18.

³⁷ Žr. išnašą 15: Kurt Eggert, p. 366.

³⁸ Ten pat.

- 2) *formalumas – privalomi jo rekvizitai,*
- 3) *besąlygiškumas – mokėjimas pagal jį privalomas be jokių išlygų (sąlygų),*
- 4) *perleidžiamumas – galimumas perleisti kylančią iš jo reikalavimo teisę arba perkelti skolą kitiems asmenims.*³⁹

Išvardinti požymiai būdingi vekseliui, kaip civilinių teisių objektui – vertybiniui popieriui. Tačiau siekiant nustatyti vekselio ir jo išrašymo pagrindo – tam tikro sandorio – santykį, būtina atlikti vekselio, kaip sandorio, teisinę analizę.

1.4. Vekselis: vertybinis popierius ar sandoris?

Išanalizavus vekselio doktriną bei jo teisinį reglamentavimą buvo išskirtos savybės, būdingos vekseliui, kaip civilinių teisių objektui, kuris yra vertybinis popierius – dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Tačiau teisės teoretikai ir praktikai vekselį taip pat traktuoja kaip sandorį, kurio išrašymas įtakoja asmenų teises ir pareigas. Specifinės savybės, suteikiančios vekseliui vertybinio popieriaus statusą, tiesiogiai neatskleidžia su sandorių institutu susijusios vekselio prigimties, todėl būtina pasitelkti sutarčių teisei būdingas normas. Šiame skyriuje bus bandoma atsakyti į klausimą, ar vekselis, kuris teisės aktuose apibrėžiamas kaip vertybinis popierius, taip pat yra sandoris, sukuriantis civilines teises ir pareigas.

„Sandoriai – tai sąmoningi laisva valia atliekami asmenų veiksmai, kuriais siekiama teisinio rezultato: sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas“.⁴⁰ CK nepateikia baigtinio sandorių sąrašo, todėl galimi sandoriai, nors ir nenumatyti CK, tačiau neprieštaraujantys imperatyvioms įstatymo normoms.⁴¹ Viena iš CK numatytų sandorių rūšių yra vienašaliai sandoriai, kuriais gali įsipareigoti tik jį sudarantis asmuo, o tokiems sandoriams „prievolių teisės normos taikomos tiek, kiek tai neprieštaruoja vienašalio sandorio esmei“.⁴² Tokia vienašalio sandorio samprata gali būti pritaikoma vekseliui, nes pagal įstatymuose nurodytą apibrėžimą vekselis įpareigoja jį išrašiusį asmenį sumokėti tam tikrą pinigų sumą, t.y. vekselio davėjui sukuria mokėjimo pareigą, o jo turėtojui reikalavimo teisę.

Formuodami savo praktiką vekselio instituto problematikai spręsti, vekselio prigimties klausimą bando spręsti ne tik teisės teoretikai, bet ir Lietuvos teismai. Prigimties

³⁹ J. Šatas, *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika* (Vilnius: Eugrimas, 2006), p. 148.

⁴⁰ Žr. išnašą 23: *LR Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p.157.

⁴¹ Žr. CK 1.136 str. 2 d. 1 p., 6.156 str. 1 d. (Ten pat, p.158.)

⁴² Ten pat, p.159.

nustatymas yra labai svarbus, nes nuo to, kaip teismas kvalifikuoja vekselį – kaip sandorį ar vertybinį popierių – priklauso galutiniai teismų sprendimai. Deja, Lietuvos teismai, besiaiškinantys vekselio teisinę prigimtį, šio klausimo iki šiol nesprensdžia vieningai. Dėl šios priežasties nevienodai aiškinamos ir taikomos vekselio institutą reglamentuojančios normos, kas sąlygoja vekselių civilinės apyvartos nestabilumą ir nesaugumą.

Byloje A. Laurikietis prieš UAB „Šiaulių dujotiekio statybą“⁴³ pirmosios ir apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad: „vekselis priskiriamas vertybinių popierių, bet ne sandorių kategorijai, todėl sprendžiant jo galiojimo klausimus, normos, nustatančios sandorių negaliojimo pagrindus, negali būti taikomos. ... [Be to, ieškovas neįrodė, jog vekseliu šalys] „koku būdu siekė sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ar pareigas, nes vekselį, kaip rašytinį dokumentą, pasirašė vienas pats ieškovas ir jame nėra jokių kitos šalies įsipareigojimų, ... todėl vekselis nėra ir negali būti laikomas sandoriu“.⁴⁴

Toje pačioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), panaikindamas žemesniųjų teismų sprendimus, pripažino vekselį vienašaliu sandoriu, kuriam sudaryti būtina ir pakanka tik vienos šalies valios, tačiau iš jo gali atsirasti kitų asmenų teisės, kurias jie gali įgyvendinti. Tokiu būdu vekselį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja sumokėti tam tikrą vekselio nurodytą pinigų sumą, t.y. „sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojas įgyja teisę (įstatymo nustatyta tvarka) vekselio nurodytą sumą reikalauti“, todėl nėra pagrindo teigti, kad vekselis „nėra ir negali būti laikomas sandoriu“.⁴⁵

Nors Lietuvos teismai iki šiol neturi vieningos nuomonės dėl vekselio prigimties, paskutiniu metu ryškėja tendencija vekselį, o tiksliau jo atsiradimo pagrindą – išrašymą – kvalifikuoti kaip vienašalį sandorį.⁴⁶ Galima pastebėti, kad po truputį pripažįstama specifinė vekselio – kaip vertybinio popieriaus ir kaip vienašalio sandorio – prigimtis. Kaip vienašalis sandoris vekselis yra rašytinis dokumentas – asmens vidinės valios išraiškos rezultatas, o kaip vertybinis popierius yra dokumentas, patvirtinantis teisėto vekselio turėtojo subjektinę turtinę teisę, t. y. reikalavimo teisę į jame nurodytą pinigų sumą.⁴⁷

Taigi, vekselio išrašymas yra vienašalis sandoris, kurio pasekoje sukuriama naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius. Todėl galima daryti prielaidą, kad normos, naudojamos vekselio sukūrimo ar galiojimo klausimui spręsti, turėtų kilti ne tik iš LR

⁴³ A. Laurikietis p. AB „Šiaulių dujotiekio statybą“, LR Aukščiausiasis teismas (2003, Nr. 3K-3-214).

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ J. B. p. G. R., LR Aukščiausiasis teismas (2007, Nr. 3K-7-216).

Vekselių įstatymo, nustatančio vekselio kaip vertybinio popieriaus normas, bet ir iš prievolės reglamentuojančių teisės aktų.

2. Vekselis kaip savarankiškas teisės institutas

Antroje šio darbo dalyje, pasitelkiant vekselio kaip vertybinio popieriaus ir vienašalio sandorio principus, bus analizuojamos pagrindinės vekselio savybės – abstraktumas, formalumas ir besąlygiškumas. Atsižvelgiant į šias specifines vekselio savybes bus atskleistas vekselio savarankiškumas kitų prievolių atžvilgiu ir nustatyti vekselio pripažinimo negaliojančiu ypatumai.

2.1. Vekselis – abstraktus sandoris

Iš vekselinius santykius reglamentuojančių normų vargu ar galima nustatyti, koks sandoris yra vekselis pagal pagrindo (teisinio tikslo) jame nurodymą. Tačiau nuo to tiesiogiai priklauso teisiniai vekselio negaliojimo padariniai: ar negaliojant pagrindinei prievolei, iš kurios kyla reikalavimas pagal vekselį, negalios ir pats vekselis?⁴⁸ Kadangi šiame darbe nagrinėjama tokia faktinė situacija, kuomet sandoris sudaro vekselio pagrindą, į šį klausimą galima atsakyti tik žinant, ar vekselis yra kauzalus, ar abstraktus sandoris.

Civilinės teisės teorijoje išskiriami abstraktūs (arba formalūs) ir kauzalūs sandoriai. Romėnų civilinė teisė numatė, kad prievolės pagrindas (*causa*) yra tiesioginis ir reikšmingiausias tikslas, dėl kurio sudaryta sutartis,⁴⁹ t. y. kiekvienas sandoris privalo turėti savo teisinį tikslą – pagrindą, be kurio jis yra laikomas negaliojančiu. Tačiau įstatymas gali leisti abstrakčius (formalius) sandorius – atskirtus nuo savo teisinio pagrindo, kuomet pagrindo nebuvimas (ar jo nenurodymas) nedaro įtakos sandorio negaliojimui. Taigi, civilinėje teisėje abstrakčiais laikomi tokie sandoriai, kuriuose nenurodytas sandorio pagrindas, t. y. iš jų turinio negalima numatyti, kokio teisinio tikslo siekia šalis.⁵⁰

Kauzalaus sandorio atveju kreditorius atsako už reikalavimo negaliojimą, t. y., jeigu skolininkas pareiškia ieškinį pradiniam kreditoriui dėl juridinio fakto, kuris darys

⁴⁸ Pagal Ž. Skibarkienę, „Reikalavimo perleidimas ir faktoringas“, *Jurisprudencija* (Nr. 55, 2004), p.120.

⁴⁹ I. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis, *Romėnų teisė* (Vilnius: Justitia, 1999), p. 219, mintis tekste: Ten pat, p.120.

⁵⁰ E. Baranauskas, I. Karulaitytė –Vainauskienė, J. Kiršienė, kt., *Civilinė teisė – bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), p. 331.

tiesioginę įtaką kitam sandoriui, skolininkas neturės įvykdyti prievolės naujam kreditoriui ir tai sukels pirminio kreditoriaus atsakomybę.⁵¹ Tuo tarpu esant abstrakčiam sandoriui, skolininko galimybės gintis prieš jam pateiktą reikalavimą įvykdyti prievolę yra ribotos, nes skolininkas gali pateikti argumentus tik dėl teisės perleidimo, o ne pagrindinio sandorio negaliojimo.⁵²

Pagal aukščiau pateiktą teorinį abstraktaus sandorio apibūdinimą galima daryti prielaidą, kad vekselis, kaip vienašalis sandoris, civilinės teisės teorijoje priskiriamas abstrakčių sandorių kategorijai. Istoriškai visuomet buvo įrodinėjama, kad norint, jog vekseliai būtų naudingai leidžiami į apyvartą, paskesnis dokumento turėtojas neturėtų aiškintis dėl sandorio, kuris yra dokumento pagrindas.⁵³ Pagal vekselio apibrėžimą, jo išrašymas reiškia bendrą įsipareigojimą ir iš jo atsiradusią reikalavimo teisę sumokėti konkrečią pinigų sumą jo pateikėjui. Kad įgytų šią teisę, asmuo privalo laikytis LR Vekselių įstatyme nustatyto reikalavimo, kad vekselis būtų įformintas įstatymu nustatyta tvarka, o išdavimo pagrindas nėra nurodytas kaip vienas iš vekselio reikalavimų, ir todėl nėra reikšmingas.⁵⁴ To paties įstatymo 19 str. nurodoma, kad „įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtojui pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais ...“. Tai reiškia, kad teisių pagal vekselį perėmėjo neturi dominti pirminiai skolininko ir kreditoriaus santykiai – vekselio teisinis pagrindas, o skolininkas neturi teisės atsisakyti įvykdyti prievolę teisių perėmėjui, jei šis pateikia įrodymų, kad yra reikalavimo savininkas,⁵⁵ t. y. pateikia tinkamai įformintą vekselį. Tokiai nuomonei pritaria V. Mikelėnas, kurio nuomone, vekselis būdamas rašytiniu dokumentu „yra asmens vidinės valios išraiškos rezultatas, [o] vekselio išrašymas, kaip valinis veiksmas, ... vienašalis sandoris, kurio specifika yra ta, jog tai yra abstraktus vienašalis sandoris“.⁵⁶

Vekselį, kaip priklausančią abstrakčių sandorių kategorijai, patvirtina ir LR teismų praktika. Apibūdindami vekselį kaip abstrakčią prievolę teismai pirmiausiai akcentuoja, kad ši prievolė yra savarankiška ir jokiais teisiniais ryšiais nesusijusi su jos atsiradimo pagrindu, iš ko kyla negalėjimas remtis tokios prievolės atsiradimo pagrindo buvimu, jo

⁵¹ Žr. išnašą 48: Ž. Skibarkienė, p.122.

⁵² Ten pat.

⁵³ Martin v. Bourne, 79 Eng. Rep. 6 (K.B. 1603), mintis tekste: M.B.W. Sinclair, “Codification of Negotiable Instruments Law: A Tale of Reiterated Anachronism”, *University of Toledo Law Review* (Spring, 1990), p. 630.

⁵⁴ Žr. išnašą 50: E. Baranauskas, I. Karulaitytė –Vainauskienė, J. Kiršienė, kt., p. 331.

⁵⁵ Žr. išnašą 48: Pagal Ž. Skibarkienė, p.122.

⁵⁶ V. Mikelėnas, „Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1)“, *Justitia* (2006, Nr. 4), p. 5.

galiojimu ar negaliojimu.⁵⁷ Taigi, vekselyje įtvirtintos prievolės abstraktumas reiškia tai, kad ši prievolė nesusijusi teisiniu ryšiu su vekselio išdavimo pagrindu, t. y. teisiniu santykiu (sandoriu), dėl kurio vekselis buvo išrašytas. „Vekselio davėjas išduodamas vekselį sukuria vekselio turėtojo naudai jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tą teisinį santykį (sandorį), dėl kurio išduodamas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį, [kuri] ... atsiranda išrašius vekselį“.⁵⁸

Analizuojant Lietuvos civilinės teisės teoriją ir teismų praktiką vekselis kaip vienašalis sandoris priskiriamas abstrakčių sandorių grupei, kas sąlygoja vekselio nepriklausomumą nuo jo išrašymo pagrindo. Todėl naujos prievolės, įgyjusios vertybinio popieriaus formą, dalyvavimas civilinėje apyvartoje yra savarankiškas ir teisiškai nepriklausomas.

2.2. Vekselio instituto savybės, lemiančios jo savarankiškumą

Be aukščiau išnagrinėtos vekselio abstraktumo savybės, vekselio, kaip savarankiško instituto statusą, liudija jo besąlygiškumas ir griežti formos reikalavimai.

Jeigu darytume prielaidą, kad vekselio galiojimas tiesiogiai priklauso nuo sandorio, kurio pagrindu jis išrašytas, pripažinimo negaliojančiu, tuomet turėtų iškilti klausimas, koku būdu būtų užtikrinta LR CK ir LR Vekselių įstatyme nustatyta sąlyga – vekselio besąlyginis įvykdymas?

Lietuvos teismai, aiškindami vekselius reglamentuojančias teisės normas, stengiasi taip formuoti savo praktiką, „kad nebūtų pažeidžiama ir iškreipiama vekselio teisinė esmė“,⁵⁹ t. y. vekselis kaip vertybinis popierius neprarastų savo besąlygiškumo savybės, kuri įtvirtina reikalavimo teisės į vekselį nurodytą pinigų sumą nepriklausomumą nuo jos atsiradimo pagrindo. Vekselio besąlyginis vykdymas, kuris yra nepriklausomas nuo kitų teisinių pagrindų buvimo ar nebuvimo, turi tiesioginį ryšį su siekiamu vekselio stabilumu, kurio tikisi sąžiningi vekselinių santykių dalyviai įsipareigodami pagal vekselius ar perimdami juos.

Vekselio besąlygiškumą patvirtina ir aukščiau nagrinėta vekselio abstraktumo savybė, kuri „reiškia, kad prievolė pagal vekselį nepriklauso nuo jo atsiradimo pagrindo ir yra be išlygų“.⁶⁰ Dėl vekselio abstraktumo ir besąlygiškumo „įsipareigojimas sumokėti

⁵⁷ E. P. p. *bankrutuojanti UAB „Mocionas“ ir kt.*, LR Aukščiausias teismas (2007, Nr. 3K-3-474).

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ R.B. p. *M.M.*, LR Aukščiausias teismas (2007, Nr. 3K-3-8)

vekselyje nurodytą sumą nesiejamas su ... sutartinių ar kitokių prievolių tarp vekselio davėjo ir vekselyje nurodytų asmenų buvimu ar nebuvimu“.⁶¹

Be stabilumo principo, vekseliui, kaip ir kitiems vertybiniais popieriams, būdingas viešas patikimumas, kuomet „sąžiningas [vekselio] turėtojas gali pasitikėti tuo, jog dokumentas, atitinkantis įstatymo nustatytus formalius vekselio reikalavimus, patvirtina, kad jis yra teisėtas šiame dokumente išreikštos teisės subjektas“.⁶² Griežtas vekselio formos reikalavimas yra labai reikšmingas, nes kad vekselio įgijėjas įsitikintų vekselio galiojimu, jam pakanka patikrinti įstatyme nurodytus jo privalomus rekvizitus.⁶³ Pagal vekselį įsipareigojęs asmuo „neturi teisės atsisakyti sumokėti vekselyje nurodytą sumą, remdamasis aplinkybėmis, nenurodytomis jame, tarp jų ir tuo, kad nebuvo pagrindo šiam [vekseliui] išduoti, arba tuo, kad tas pagrindas negalioja ...“, nebent skolininkas įrodytų, kad „įgydamas vertybinį popierių, įgijėjas žinojo arba turėjo žinoti apie nurodytus trūkumus, t. y. buvo nesąžiningas įgijėjas“.⁶⁴

Taigi, iš viešo patikimumo ir stabilumo principų išplaukiančios vekselio abstraktumo, besąlygiškumo ir formalumo savybės nustato vekselio turėtojo sąžiningumo prezumpciją, t. y. „kol neįrodyta priešingai, [vekselio turėtojas] laikomas sąžiningu jo savininku, kuriam priklauso visos teisės pagal šį [vekselį]“.⁶⁵

Remiantis vekselinių santykių reglamentavimu ir teismų išsakytomis nuomonėmis, galima daryti išvadą, kad vekselis kaip vienašalis sandoris yra abstraktus ir nesusietas su jokiais teisiniais pagrindais, o kaip vertybinis popierius pasižymi besąlyginio vykdymo ir griežtomis formalumo savybėmis, viešo patikimumo ir stabilumo principais. Toks vekselio reglamentavimas ne tik suponuoja vekselio savarankiškumą jo išrašymą sąlygojusio sandorio atžvilgiu, bet apskritai labai stipriai riboja galimybes pripažinti vekselį negaliojančiu.

2.3. Vekselio pripažinimo negaliojančiu ypatumai

Ne vienoje savo nutartyje LAT yra pabrėžęs, „kad vekselio prigimtis, savybės, užtikrinančios jo viešą patikimumą, specifinis teisinis reglamentavimas suponuoja ribotą

⁶¹ Ten pat.

⁶² Žr. išnašą 57: E. P. p. bankrutuojanti UAB „Mocionas“ ir kt.

⁶³ Žr. išnašą 60: R.B. p. M.M.

⁶⁴ Žr. išnašą 57: E. P. p. bankrutuojanti UAB „Mocionas“ ir kt.

⁶⁵ Ten pat.

vekselio davėjo galimybę reikšti prieštaravimus vekselio turėtojui“.⁶⁶ Nepaisant vekselio specifinių savybių, suteikiančių jam didelių privalumų cirkuliuojant rinkoje, vekselio galiojimas nėra absoliutus ir gali būti nugincytas. Tačiau pagrindinė kliūtis yra tai, kad Ženevos konvencija aiškiai neišskiria, kokios teisminės gynybos priemonės gali būti naudojamos asmens, paduoto į teismą dėl įsiskolinimo pagal vekselį, todėl tai išskirtinai priklauso kiekvienos Konvenciją ratifikavusios valstybės diskrecijai. Vekselinius santykius reglamentuojančioje Lietuvos teisės sistemoje šis klausimas taip pat nėra iki galo išspręstas.

LR Vekselių įstatymas numato du formalius vekselio, kaip vertybinio popieriaus, pripažinimo negaliojančiu pagrindus: kai vekselis neturi visų būtinų rekvizitų⁶⁷ ir kai jame nurodyti kitokie mokėjimo terminai nei įstatyme.⁶⁸ Analizuojant LR teismų praktiką pastebima, kad teismai nuosekliai pripažįsta negaliojančiais vekselius, neturinčius minėtų formaliųjų reikalavimų, ir ši praktika jau yra įsitvirtinusi.

Trečiasis pagrindas yra numatytas LR Vekselių įstatymo 19 str.: *Įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtojui pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai*.⁶⁹ Šis straipsnis įtvirtina vekselio nepriklausymą nuo jo išdavimo pagrindo – abstraktumo – principą, pagal kurį neturi reikšmės tai, kad vekselio davėją ir turėtoją siejo kažkokie sutartiniai santykiai ar kad vekselis išrašytas įsiskolinimo pagal sutartį ar sutarties užtikrinimo pagrindu. LAT nuomone, ši straipsnio dalis nustato vekselio turėtojo sąžiningumo prezumpciją, nes jis „įgydamas vekselį, pasitikėjo tuo, kad dokumentas, atitinkantis įstatymo vekseliui nustatytus formalius reikalavimus, patvirtina, jog jis yra teisėtas šiame dokumente išreikštos teisės subjektas“.⁷⁰ Tačiau ši apsauga nėra absoliuti – straipsnyje nurodomas atvejis, kuomet pagal vekselį įsipareigojęs asmuo gali pareikšti prieštaravimą vekselio turėtojui, t. y. kai jis tyčia veikė skolininko nenaudai. Aiškindami ir taikydami šį pagrindą LR teismai nėra pasiekę vieningumo, o frazė „tyčia veikė skolininko nenaudai“ nėra vienareikšmiškai interpretuojama daugelio Ženevos sistemos valstybių.⁷¹

⁶⁶ Žr. išnašą 60: R.B. p. M.M; A. Lipinskas p. AB „VITI“ ir kt. LR Aukščiausiasis teismas (2005, Nr. 3 K-3-443). (Ten pat).

⁶⁷ Žr. išnašą 19: LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, 3-4 str., 77-78 str.

⁶⁸ Ten pat, 35 str. 1-2 d.

⁶⁹ Ten pat, 19 str.

⁷⁰ J. B. p. G. R., LR Aukščiausiasis teismas (2007, Nr. 3K-7-216).

⁷¹ Žr. išnašą 8: Lary Lawrence and Bryan D. Hull, §11-15.

Siekiant išsiaiškinti įsiskolinusio pagal vekselį asmens galimas gynybos priemonės prieš vekselio turėtoją, galima pasinaudoti JAV susiformavusia praktika, kur kaip atskaitos tašku yra remiamasi aukščiau minėtu *teisėto vekselio turėtojo (angl. holder in due course)* institutu, kuris Lietuvoje nėra reglamentuotas. JAV Bendrasis kodeksas išskiria pagal vekselį įsipareigojusio asmens gynybos prieštaravimus į dvi kategorijas: „asmeniniai“ prieštaravimai (*ang. personal defenses*), kurie negali būti naudojami teisėto vekselio turėtojo atžvilgiu ir „tikrieji“ prieštaravimai (*angl. real defenses*), kuriuos galima pareikšti ir teisėtam turėtojui.⁷² „Tikrieji“ prieštaravimai gali būti pareikšti šiais pagrindais: „(i) nepilnametyste, (ii) prievarta, neveiksnumu ar sandorio neteisėtumu, (iii) apgaule, kuri privertė pagal vekselį įsipareigojusį asmenį pasirašyti dokumentą nesant nei žinių, nei galimybės išsiaiškinti tikrą jo prigimtį ar esmines sąlygas ir kt.“⁷³ Šie prieštaravimai yra labai reti ir sunkiai pagrindžiami. Tuo tarpu „asmeniniai prieštaravimai“, kurių negalima pareikšti teisėto vekselio turėtojo atžvilgiu, yra labiau įprasti ir lengviau įrodomi, pavyzdžiui, kad vekselio davėjas nebuvo visiškai neveiksnus, bet beveik veiksnus; kad nors pasirašymo metu suvokė dokumento esmę, tačiau buvo suklaidintas dėl sąlygų, pasekmių ar kitų aplinkybių; kad buvo priverstas pasirašyti dokumentą patyrus netinkamą poveikį ir pan.⁷⁴

Analizuojant šias JAV naudojamas gynybos priemones galima pastebėti, kad „asmeniniai“ prieštaravimai galėtų atitikti aukščiau minėtą LR Vekselių įstatymo 19 str. nustatytą draudimą remtis asmeniniais vekselio turėtojo ir jo gavėjo arba ankstesnių vekselio turėtojų asmeniais santykiais siekiant pripažinti vekselį negaliojančiu. Tuo tarpu JAV kodekse įtvirtinti „tikrieji“ prieštaravimai prieš teisėtą vekselio turėtoją sutampa su tokiais gynybos priemonėmis kaip prievarta ar apgaulė, kurios yra naudojamos beveik kiekvienoje valstybėje siekiant pripažinti sandorius negaliojančiais.⁷⁵ Kadangi LR Vekselių įstatyme tokių gynybos būdai neįvardijami, galima daryti prielaidą, kad pagrindas pripažinti vekselį negaliojančiu įrodžius veikimą „skolininko nenaudai“ yra kilęs iš sandorių teisės ir gali būti prilygintas JAV „tikriesiems“ prieštaravimams.

Nepaisant aukščiau pateiktos teorinės vekselio nuginkijimo, remiantis bendraisiais sandorių pripažinimo negaliojančiu pagrindais, galimybės, LR teismų praktikoje veikimas skolininko nenaudai ir su tuo susijęs vekselio turėtojo nesąžiningumas yra aiškinamas

⁷² Žr. išnašą 16: Kurt Eggert, p. 375.

⁷³ Žr. išnašą 33: Uniform Commercial Code, § 3- 305(a)(1).

⁷⁴ Žr. išnašą 9: Kurt Eggert, p. 376.

⁷⁵ Žr. išnašą 7: LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Ženevos vekselių ir čekių konvencijų“, 7 str.; Žr. išnašą 19: LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, 9 str.

kitaip, t. y. nesiejamas su prievarta, apgaule ar kitais sandorių pripažinimo negaliojančiu pagrindais. Nesąžiningas vekselio turėtojas yra toks, kuris „įgydamas vekselį, žinojo apie santykių tarp vekselio davėjo ir pirmojo vekselio įgijėjo, trūkumus, t. y. žinojo, kad nebuvo pagrindo vekseliui išduoti, arba ... jį perleisti, arba žinojo apie kitokius ankstesniųjų vekselių teisinių santykių dalyvių defektus, tačiau, nepaisant to, vis tiek įsigijo vekselį ir pateikė jį apmokėti“.⁷⁶

Taigi, specifinis vekselio teisinis reglamentavimas, jo prigimtis ir savybės, užtikrinančios jo viešą patikimumą „paneigia galimybę pripažinti jį negaliojančiu, remiantis CK ... nustatytais bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais“⁷⁷ ir numato galimybę tai padaryti tik remiantis LR Vekselių įstatymo 19 str. pagrindu. Tokią išvadą teismai grindžia CK 1.63 str. 5., kur nustatyta, jog „vienašaliams sandoriams prievolės ir sutartis reglamentuojančios teisės normos taikomos tiek, kiek tai neprieštarauja įstatymams ir vienašalio sandorio esmei“.⁷⁸ Išrašydamas vekselį jo davėjas turi prisiimti visą atsakomybę už galimas vekselio teises pasekmes, t. y. „be išlygų turi sumokėti vekselyje nurodytą sumą teisėtam vekselio turėtojui, o tik po to įrodinėti nesąžiningus vekselio turėtojo veiksmus įgyjant vekselį ar įgyvendinant jame įtvirtintą reikalavimo teisę“⁷⁹, pavyzdžiui, pareiškiant ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo ar „dvigubos skolos“ atsiradimo.⁸⁰

Visgi yra vienas atvejis, kuomet teismai pripažįsta galimybę ginčyti vekselį, t. y. jo išrašymą, remiantis bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais.⁸¹ Kadangi vekselio išrašymas yra valinis veiksmas, pasitaiko atvejų, kai šis išrašymas neatitinka vidinės asmens, t. y. vekselio davėjo, valios, pavyzdžiui, kai „asmuo išrašo vekselį dėl grasinimo“.⁸² Pagal LR Vekselių įstatymo 19 str., draudžiama pateikti prieštaravimus, grindžiamus asmeniniais santykiais. Tačiau yra viena išimtis, kuomet numatytas draudimas netaikomas: kai šį prieštaravimą „reiškia paprastojo vekselio davėjas pirmajam vekselio įgijėjui, t. y. tiesioginiam santykių, kurie buvo pagrindas išduoti vekselį, kontrahentui“.⁸³ Taigi, vekselį išrašęs asmuo turi teisę reikšti prieštaravimus pirmajam vekselio turėtojui

⁷⁶ Žr. išnašą 70: J. B. p. G. R.

⁷⁷ Žr. išnašą 60: R.B. p. M.M.

⁷⁸ Ten pat : Žr. R.B. p. M.M.

⁷⁹ Žr. išnašą 70: J. B. p. G. R.

⁸⁰ Nepagrįstas praturtėjimas pasireiškia nepagrįstu sutaupymu ar kitokiu naudos gavimu kito asmens sąskaita. (LR Civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga (Vilnius: Justitia, 2003), p. 325.)

„Dviguba skola“ būna tuomet, kai kreditorius yra nesąžiningas ir teigia, kad yra dvi skolos – viena, kuri kilo iš sutarties, kita – iš vekselio, t.y. nori tą pačią skolą išieškoti du kartus.

⁸¹ Tačiau ši pripažinimas negaliojančiu yra galimas tik paprastojo, o ne įsakomojo vekselio ginčijimo atveju.

⁸² Žr. išnašą 56: V. Mikelėnas, p. 5.

⁸³ Žr. išnašą 57: E. P. p. BUAB „Mocionas“ ir kt.

dėl vekselio apmokėjimo, remdamasis jiems žinomais santykiais, ir grįsti šiuos prieštaravimus „remdamasis bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais dėl valios ydingumo“.⁸⁴

Teisinis ryšys tarp vekselioje įtvirtintos prievolės ir tam tikro sandorio, kuris buvo pagrindas vekseliui išduoti, turi būti nustatytas kiekvienu konkrečiu atveju ir tik tuomet, „kai yra pakankamai patikimų įrodymų, patvirtinančių, kad būtent tas teisinis santykis (sandoris) buvo pagrindas atsirasti prievolei pagal vekselį.“⁸⁵ Nustatyti šį ryšį galima tiesiogiai nurodant „vекselių teisinių santykių dalyvių sudarytoje sutartyje arba kitokiuose dokumentuose, patvirtinančiuose tokius šalių ketinimus.“⁸⁶ Įrodžius šį faktą galima pareikšti prieštaravimą dėl vekselio pagrindo, tačiau nereikia pamiršti, kad kreditoriaus reikalavimo teisė, atsiradusi iš abstraktaus pobūdžio teisinio santykio, laikoma galiojančia, kol neįrodyta priešingai. Todėl ne vekselio turėtojas turi įrodinėti jo reikalavimo teisės pagal vekselį pagrindo buvimą ar jo galiojimą, bet vekselio davėjas privalo pateikti patikimų įrodymų, patvirtinančių, kad nebuvo pagrindo vekseliui išduoti arba kad tas pagrindas negalioja.

Taigi, Lietuvoje skolininkas pagal vekselį gali reikšti prieštaravimus vekselio turėtojui dėl reikalavimo sumokėti vekselioje nurodytą sumą, tačiau tik LR Vекselių įstatyme nurodytais pagrindais, t. y. tik tokius, kurie susiję su formaliais vekselio, kaip vertybinio popieriaus, trūkumais (jo rekvizitais), arba su tiesioginiais (asmeniais) pagal vekselio davėjo ir pirmojo vekselio turėtojo santykiais (kai šį prieštaravimą reiškia pirmasis vekselio davėjas), taip pat dėl vekselio turėtojo nesąžiningumo įgyjant vekselį.

3. Vekselio ir sandorio santykis

Remiantis pirmoje ir antroje darbo dalyje atlikta vekselio analize, kurios metu buvo apibrėžta vekselio kaip vertybinio popieriaus ir vienašalio sandorio prigimtis, pateiktos pagrindinės vekselio kaip savarankiško civilinių teisių instituto savybės ir nustatyti vekselio pripažinimo negaliojančiu pagrindai, galima nubrėžti vekselio ir jo išrašymo pagrindo – sandorio – santykį, ir atsakyti į klausimą, ar vekselio galiojimas priklauso nuo pagrindinės sutarties galiojimo.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Žr. išnašą 70: J. B. p. G. R.

⁸⁶ Ten pat.

„Vekselio teisinės savybės lemia universalų šio vertybinio popieriaus naudojimą civilinėje apyvartoje“.⁸⁷ Vienos iš tipiškiausių prekybinių operacijų, kuriose iki šių dienų naudojamas vekselis, yra įsipareigojimas sumokėti pagal tam tikrą sutartį (pavyzdžiui, pirkimo – padavimo) arba užtikrinti tokios sutarties vykdymą.

Naudodami vekselį asmenys pasikliauna jame „įtvirtintos prievolės specifiškai, t. y. jo abstraktumas ir besąlygiškumas suteikia kreditoriui papildomą garantiją dėl to, kad skola jam bus grąžinta.“⁸⁸ Vertinant vekselį plačiąja prasme, jis „atlieka prievolės pagal sandorį, iš kurio kilusių santykių pagrindu buvo išduotas vekselis, užtikrinimo funkciją, [ir tokiu būdu] viena prievolė pakeičiama kita, daugiau formalia, kuri vykdoma pagal vekselių teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas.“⁸⁹

Remiantis vekselių reglamentavimu ir LR teismų praktika, aukščiau buvo nustatyta, kad skolininkas (vekselio davėjas), išrašydamas vekselį, sukuria kreditoriaus (vekselio turėtojo) naudai jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tam tikrą sandorį, dėl kurio išrašomas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį.⁹⁰ Todėl vekselis ne papildo pagrindinį sandorį būdamas tik skolos grąžinimo ar atsiskaitymo priemone, o yra vienašalis abstraktus sandoris, kurį reikia besąlygiškai įvykdyti, nes šio sandorio pasirašymas sukuria naują ir savarankišką civilinių teisių objektą – vertybinį popierių – vekselį. Taigi, vekselis yra abstraktaus vienašalio sandorio rezultatas ir prievolė, kuri turi būti vykdoma nepriklausomai nuo to, ar ji turi ryšį su kitu sandoriu.

Praktikoje neretai būna taip, kad pagal vekselį įsipareigojęs asmuo nesutinka apmokėti vekselio, remdamasis prieštaravimais, kylančiais iš pagrindinės sutarties.⁹¹ Tokie prieštaravimai, bent jau teoriškai, yra įmanomi, nes vekselio abstraktumo savybė nėra absoliuti, o teismai pripažįsta, kad egzistuoja „tam tikras vekselio įtvirtintos prievolės ir jos atsiradimo pagrindo ryšys, nes kiekviena prievolė, taigi ir įsipareigojimas pagal vekselį, atsiranda tam tikro teisinio santykio (sandorio) pagrindu“.⁹² Taigi, vekselis negali „patekti į apyvartą visiškai be jokio pagrindo arba visais atvejais likti apyvartoje po to, kai teismas konstatuoja jo išdavimo pagrindo negaliojimą, arba kai tas pagrindas išnyksta dėl kitų priežasčių.“⁹³

⁸⁷ Žr. išnašą 57: E. P. p. BUAB „Mocionas“ ir kt.

⁸⁸ Žr. išnašą 70: J. B. p. G. R.

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Žr. ten pat.

⁹¹ Žr. išnašą 3: James Steven Rogers, p. 291.

⁹² Žr. išnašą 57: E. P. p. bankrutuojanti UAB „Mocionas“ ir kt.

⁹³ Ten pat.

Kaip pateikta aukščiau, vekselis gali būti pripažintas negaliojančiu, kai pripažįstamas sandoris, kurio pagrindu išrašytas vekselis negaliojančiu, tačiau tik kaip vienašalis sandoris ir atitikus būtinas sąlygas. Pirmoji sąlyga – prieštaravimą turi pareikšti vekselio davėjas pirmajam vekselio gavėjui arba savininkui, t. y. remdamasis tiesioginiais ir jiems žinomais santykiais, kurie buvo vekselio išdavimo pagrindas. Antroji sąlyga – vekselio išrašymo atveju vekselio davėjas nesuvokė jo reikšmės ir prisiėmė sau nesuprantamas teises vienašalio sandorio pasekmes – besąlyginį piniginių įsipareigojimą sumokėti, t. y. išorinis valios išreiškimas neatspindėjo vekselio davėjo vidinės valios, tikslų ir poelgių.⁹⁴ LR teismų praktika patvirtina, kad tokiu atveju, kai valia nėra tinkamai išreikšta, vekselį galima pripažinti negaliojančiu, remiantis sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindais, pavyzdžiui nesupratus vekselio esmės, t. y. esant valios trūkumui⁹⁵, arba dėl suklaidinimo ar apgaulės, manant, kad pasirašytas ne vertybinis popierius, o sandoris.⁹⁶ Taigi, vekselio pripažinimas negaliojančiu, kai pripažįstamas sandoris, kurio pagrindu išrašytas vekselis, yra galimas tik nustačius tiesioginį ryšį tarp vekselio davėjo ir gavėjo ir esant išdavusio vekselį asmens valios ydingumui.⁹⁷

Tačiau tokie vekselio ginčijimo atvejai yra gana reti ir neįmanomi tuomet, kai vekselis pilnavertiškai veikia rinkoje. Vienas iš esminių vekselio privalumų yra jo perleidžiamumas (*angl. transferability*), o tai reiškia, kad pirmasis vekselio savininkas gali visuomet perleisti iš vekselio kylančią reikalavimo teisę arba perkelti skolą kitiems asmenims, ir tuomet galimybė pripažinti vekselį negaliojančiu aukščiau minėtu pagrindu išnyksta.

Vertinant vekselį jo prigimties, specifinių savybių ir įstatymo suteiktos sąžiningų vekselio įgijėjų apsaugos atžvilgiu, pagrindinės prievolės arba sandorio, kurio pagrindu išrašytas vekselis, negaliojimas nedaro įtakos pačio vekselio negaliojimui – nekeičia vekselio turėtojo ir įsiskolinusio pagal vekselį asmens santykių. Įsiskolinusio pagal vekselį asmens įsipareigojimas naujam vekselio turėtojui išliks, o jo įsipareigojimams nedarys jokios įtakos tai, kad pagrindinis jo ir vekselio turėtojo sudarytas sandoris bus pripažintas negaliojančiu. Todėl, nors įstatymai apibrėžia vekselį tik kaip vertybinį popierių, tiesiogiai nepriskirdami jo vienašalio sandorio reglamentavimo sričiai, teismų praktika, nagrinėjanti

⁹⁴ Žr. išnašą 50: pagal E. Baranauskas, I. Karulaitytė – Vainauskienė, J. Kiršienė, kt., p. 323.

⁹⁵ Žr. *Socialinio departamento Vaikų teisių apsaugos tarnyba p. V. M. ir kt.*, LR Aukščiausiasis teismas (2006, Nr. 2A-376).

⁹⁶ Žr. *Laurikietis p. AB „Šiaulių dujotiekio statyba“*, LR Apeliacinis teismas (2002, Nr. 2A-63); *S. T. ir A. T. p. A. J. ir kt.* LR Apeliacinis teismas (2006, Nr. 2-311).

⁹⁷ Žr. išnašą 70: Žr. *J. B. p. G. R.*

vekselio pripažinimo negaliojančiu galimybes, yra prieštaringa, darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino.

Išvados

1. Vekselis atlieka atsiskaitymo negrynaisiais pinigais funkciją patvirtindamas iš pagrindinio sandorio atsirandantį skolinį įsipareigojimą arba užtikrindamas tokio sandorio įvykdymą.
2. Vekseliu įtvirtinama besąlygiška vekselio davėjo mokėjimo pareiga ir iš šios pareigos atsiradusi vekselio gavėjo reikalavimo teisė. Todėl vekselio išrašymas yra vienašalis sandoris, kurio pagrindu sukuriamas naujas civilinių teisių objektas – vertybinis popierius.
3. Vekselis priskiriamas dviem – vertybinių popierių ir sandorių teisinio reglamentavimo sritims. Kaip vienašalis sandoris vekselis yra abstraktus ir nepriklausomas nuo jo išrašymo pagrindo, kaip vertybinis popierius pasižymi besąlyginio vykdymo, perleidžiamumo ir griežto formalumo savybėmis, viešo patikimumo ir stabilumo principais.
4. Pagrindinės prievolės (sandorio), kurios pagrindu išrašytas vekselis, negaliojimas, nedaro įtakos pačio vekselio negaliojimui. Pagal savo prigimtį vekselis turi būti besąlygiškai vykdomas ir nepriklausomas nuo bet kokio teisinio pagrindo atsiradimo. Tai sąlygoja vekselio savarankiškumą jo pagrindą sudarančio sandorio atžvilgiu ir teisiškai nepriklausomą dalyvavimą civilinėje apyvartoje.
5. Vekselio negaliojimo pagrindai neapima vekselio negaliojimo dėl pagrindinės sutarties pripažinimo negaliojančia. Įsiskolinęs pagal vekselį asmuo vekselio turėtojui gali reikšti tik tokius prieštaravimus, kurie yra susiję su formaliais vekselio, kaip vertybinio popieriaus, trūkumais, arba su tiesioginiais vekselio skolininko ir pirmojo turėtojo santykiais (kuomet prieštaravimą pateikia pirmasis vekselio skolininkas), taip pat dėl vekselio turėtojo nesąžiningumo įgyjant vekselį.
6. Jeigu Lietuvos įstatymuose būtų tiksliai suformuluotas vekselio savarankiškumo nuo pagrindinės sutarties principas, atsirastų prielaidos vekseliui įsitvirtinti ir įgauti rinkos dalyvių pasitikėjimą.

Santrauka anglų kalba

Whether a promissory note or a bill of exchange may be invalidated on the basis of the invalid underlying transaction?

The concept of negotiability, or the possibility of a transferee to take a better position than the transferor, has always been the keystone of the law of promissory notes and bills of exchange (hereinafter – notes). This law was developed to ensure that these instruments could circulate as legal undertakings that are free from most defenses and claims inherent to the law of contracts and thus to increase their transferability and liquidity.

Notes until nowadays are used in commercial transactions as undertakings to pay for goods or services provided, or as non-cash instruments warranting other obligations. Physical and legal persons of Lithuania gradually take this practice. However, when entering the market a note that is a monetary security or a negotiable instrument, as it is called in common law countries, often cause confusion, because not all legal norms of a note are clearly regulated.

The thesis analyzes the relation of a note and its underlying transaction. Whether an undertaking to pay money on a note remains if its underlying transaction is invalidated? On one hand, if a transaction which is a basis of a note is invalidated the undertaking to pay on a note should vanish. On the other hand, according to its nature a note means an unconditional undertaking to pay money and in any case a debtor must pay on the underlying transaction.

A note is undoubtedly a very important instrument in the development of contemporary intercourse of economy. Consequently the rights of persons undertaking to pay money on a note must be secured. Therefore it is necessary to determine whether a note can be legally related with other obligations of the parties and accordingly be subject to claims arising out of the underlying transaction. The object of the thesis is a possibility that a note can be invalidated if the underlying transaction is invalidated.

A note and its underlying transaction are certainly connected but the relation is not clearly regulated in Lithuanian legal acts and not determined by courts. The main problem is that the legal nature of a note is not explicitly identified. A note is not unambiguously attributed to a concrete legal branch. In Lithuanian legal acts it is defined as a security

which is an instrument affirming the unconditional promise to pay a defined sum of money to its holder. However, judging from the fact how a note influences the rights and obligations of persons legal scholars treat it as a transaction. Because of this ambiguity the legal acts of Lithuania do not clearly spell out what legal defenses and claims can be raised by a person sued on a note. The legal grounds of invalidating a note are also not clearly stated.

The hypothesis was raised that a transaction can be a basis of a note, but a note may not be invalidated if the underlying transaction is invalid.

In order to determine the relation between a note and its underlying transaction in the first part of the thesis the doctrine and legal regulations of Lithuania and the USA were analyzed putting emphasis on the specific features of a note as a security and a transaction. The analysis of various sources showed that due to the need to be a negotiable instrument and have a high liquidity rate the development of a note determined the necessity of its rigid form and unconditional enforcement. Lithuania's national law of notes was modelled on the Geneva Convention providing for a Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes. The Uniform Commercial Code (UCC) of the USA is based upon other legal act. Despite that, the regulation of notes in both countries does not differ in substance. In general, a note has these special features: it is abstract (has no cause), has formal mandatory requirements are established by laws, means an unconditional promise to pay a sum of money and is transferable (freely assignable to other persons).

Aforementioned features are inherent to a note as a security. In order to establish the relation between a note and its underlying transaction the legal analysis of a note which is also a transaction was provided. It was delineated that when drawing a note a unilateral undertaking is concluded and as a result of this transaction a new note is created. Therefore the law that can be applied to notes comes not only from the law of securities, but also from the law of undertakings to the extent that this does not prejudice laws and the essence of a note as a security.

In the second part of the thesis the main characteristics of a note were analyzed invoking the principles of a note as security and as a unilateral transaction. Considering these special characteristics the independence of a note with regard to any other obligations was determined. Accordingly the grounds for invalidation of a note were concretized.

The deeper analysis indicated that Lithuanian's civil law theory attributes a note to the group of abstract transactions and this determines the legal independence of a note

from its underlying transaction. Therefore a new undertaking in a form of a security is acting in a market as a separate and legally independent one.

The comprehensive analysis of notes has demonstrated that a note is a unilateral undertaking that is abstract and not related to its legal cause. It is also a security that has the features of unconditional enforcement and rigid formality, and based on principles of public credibility and stability. This legal nature of a note presupposes its independence from its underlying transaction and generally limits the possibilities to invalidate it.

The possibility to invalidate a note on the basis of its invalid underlying transaction is not one of legal grounds. In Lithuania a person undertaking on a note can assert claims against the holder of a note only on these grounds: lack of formal requirements; on the basis of previous transactions between a debtor and original holder of a note, when the claim is made by original debtor; and due to dishonesty of a note holder when acquiring a note.

The hypothesis of the thesis was affirmed – invalidation of the underlying transaction has no influence to the validity of a note and does not change the relations between a note holder and its maker.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai

1. LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Ženevos vekselių ir čekių konvencijų”. Žin. 1992, Nr. 26-766.
2. LR Civilinis kodeksas. Žin. 2000, Nr. 74-2262.
3. LR Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas. Žin. 1999, Nr. 30-851.
4. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 987, Vekselių naudojimo taisyklės. Žin. 1999, Nr. 78-2322.
5. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 988, Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės. Žin. 1999, Nr. 78-2323.
6. Uniform Commercial Code, 810 ILSC 5.
7. Ženevos konvencija dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo. Ženeva, 1930 m. birželio 7 d.

Knygos

1. Baranauskas E., Karulaitytė –Vainauskienė I., Kiršienė J., kt. *Civilinė teisė – bendroji dalis*. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas, 2007.
2. Lawrence Lary and Bryan D. Hull. *Payment Systems*. 2007.
3. LR Civilinio kodekso komentaras. *Pirmoji knyga*. Vilnius. Justitia, 2001.
4. LR Civilinio kodekso komentaras. *Šeštoji knyga*. Vilnius. Justitia, 2003.
5. Šatas J. *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Vilnius. Eugrimas, 2006.

Periodiniai leidiniai

1. Cohen Neil B. The Calamitous Law of Notes. *Ohio State Law Journal*. Symposium: Commercial Calamities, 2007.
2. Eggert Kurt. “Held Up In Due Course: Codification And the Victory of Form Over Intent In Negotiable Instrument Law”. *Creighton Law Review*. February, 2002.
3. Frisch David, Gabriel D. Henry. “Much Ado about Nothing: Achieving Essential Negotiability In an Electronic Environment”. *Idaho Law Review*. 1995.

4. Laurinavičius K. „Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje“. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28.
5. Mikelėnas V. „Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje(1)“. *Justitia*. 2006, Nr. 4.
6. Nyquist Curtis. “A Spectrum Theory of Negotiability”. *Marquette Law Review*. Summer, 1995.
7. Rogers James Steven. “The Myth of Negotiability”. *Boston College Law Review*. March, 1990.
8. Sinclair, M. B. W. “Codification of Negotiable Instruments Law: A Tale of Reiterated Anachronism”. *University of Toledo Law Review*. Spring, 1990.
9. Skibarkienė Ž. „Reikalavimo perleidimas ir faktoringas“. *Jurisprudencija*. Nr. 55, 2004.
10. Vasarienė D. „Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais samprata“. *Jurisprudencija*. Nr. 38, 2003.
11. Vasarienė D. „Vekselis-teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje“. *Teisė*. Nr.39, 2001.

LR teismų praktika

1. *J. B. p. G. R.* LR Aukščiausiasis teismas. 2007, Nr. 3K-7-216.
2. *E. P. p. bankrutuojanti UAB „Mocionas“ ir kt.* LR Aukščiausiasis teismas. 2007, Nr. 3K-3-474.
3. *Laurikietis p. AB „Šiaulių dujotiekio statyba“.* LR Apeliacinis teismas. 2002, Nr. 2A-63.
4. *Laurikietis p. AB „Šiaulių dujotiekio statyba“.* LR Aukščiausiasis teismas. 2003, Nr. 3K-3-214.
5. *Lipinskas p. AB „VITI“ ir kt.* LR Aukščiausiasis teismas. 2005, Nr. 3 K-3-443.
6. *R.B. p. M.M.* LR Aukščiausiasis teismas. 2007, Nr. 3K-3-8.
7. *Socialinio departamento Vaikų teisių apsaugos tarnyba p. V. M. ir kt..* LR Aukščiausiasis teismas. 2006, Nr. 2A-376.
8. *S. T. ir A. T. p. A. J. ir kt.* LR Apeliacinis teismas. 2006, Nr. 2-311.